

"Mazputniņš", sākot ar 1959. gadu, publicēti N. Valteres bērnu dzejoļi un garāki dzejojumi ar latviešu tautas pasaku motīviem.

Atsauksmes par latviešu trimdas literatūru Nora Valtere sākusī rakstīt 1966. gadā, to vairākums publicēta laikrakstos "Laiks" un "Latvija Amerikā". 1979. gadā PBLA Kultūras fonds piešķīris N. Valterei Atzinības rakstu par latviešu valodas kopšanu un literārām kritikām.

It visās "Atspulgos" apkopotajās apcerēs jaušama kāda kopīga iezīme — tā ir N. Valteres iejūtīgā, labestīgā attieksme pret recenzējamās grāmatas autoru, prasme īsā, koncentrētā veidā, ļoti bagātā un tīrā latviešu valodā atklāt katras grāmatas būtiskāko, svarīgāko, raksturīgāko. Teiktais bagātīgi ilustrēts ar citātiem un piemēriem no recenzējamā darba. Taču N. Valteres apceres nekādā gadījumā nevar uzskatīt par t. s. komplimentārās kritikas paraugiem. Vai ikvienā rakstā autore pratusi taktiski neuzbāzīgā veidā parādīt arī trūkumus, vājākās, nepārliecinošākās un neizstrādātākās vietas, protams, nepretendējot uz kādu absolūtu patiesību, bet gan paužot tikai un vienīgi savu subjektīvo viedokli. Īpaši tas sakāms par tiem rakstiem, kas veltīti kāda jauna autora pirmās grāmatas iznākšanai, piem., "Dzejniece ar mīlestību sirdī" (par V. Dreimane's dzejoļu krāj. "Ūdens raksti"), "Aizcirstas durvis" (par B. Kaugarās pirmo dzejoļu krāj.), par D. Raiņas grāmatu "Pusnakts negatīvi" u. c.

Neiztrūkstošas un būtiskas visas Noras Valteres rakstos ir pārdomas par recenzējamā daiļdarba valodas īpatnībām. Autore ar apbrīnojamu vēribu pratusi atrast un lasītāja uzmanību pievērst visam vērtīgākajam, īpatnajam, tieši šim rakstniekam un literārajam daiļdarbam raksturīgajam, vienlaikus norādot arī uz, viņasprāt, apstrīdamām vai pat nepareizām un literārās valodas normām neatbilstošām vietām.

Latvijas lasītājiem, kuri iepazīšanos ar trimdas literatūru varējuši sākt tikai pirms nedaudziem gadiem, Noras Valteres apceru kopa "Atspulgi" varētu būt labs ceļvedis. Pirmkārt, tas dod vispusīgu ieskatu diezgan plašā latviešu trimdas literatūras klāstā, jo ietver rakstus gan par mūsu dižgaru (Anšlava Eglīša, Z. Mauriņas, Andreja Eglīša, M. Ziverta, A. Dziļuma), gan trimdas literatūras jaunāko, mums līdz šim nezināmo un nedzirdēto rakstnieku darbiem — gan dzeju, gan prozu.

Otrkārt, runājot par ikviena rakstnieka konkrētu darbu, N. Valtere vienmēr centusies kaut pāris teikumus raksturot šī autora daiļradi kopumā, norādot minētā daiļdarba vietu tajā.

Nobeigumā gribas apgalvot, ka ikviens Latvijas literatūrkritiķis var tikai sapņot par šādu visaptverošu, vislabākajā poligrāfiskajā kvalitātē izdotu savu darbu apkopojumu, kāds ir Noras Valteres apceru krājums "Atspulgi".

BAIBA DOMBROVSKA

Karogs 1993. aug.
(Nr. 8)

Visa dramaturģija, kultūra šobrīd ir valdošo šķiru rokās. Un mēs tiekam apzināti nīcināti. Latvija kā nacionāla valsts nav vajadzīga. Vienīgais, kāpēc mēs vēl pastāvam, ir mūsu garīgās bagātības, nekā cita jau vairs nav. Šobrīd arī tām ir tikts klāt. Mēs naivi novejam visu uz vispārējām grūtībām, taču būtībā tas ir plānveidīgs un rūpīgs nīcināšanas darbs. Ieinteresētajām šķirām ir miljardi, un tie tiek izmantoti pret mums. Mēs nedrīkstam aizmirst, ka patiesībā esam apspiestā minoritāte.

I. T. Bet ko lai dara?

M. K. To pašu, ko visus 50 gadus. Jārada, kaut arī uz entuziasma pamata. Ja agrāk tas bija bīstami, tad šobrīd būt nabagam un nožēlojamam ir psiholoģiski tikpat smagi. Un tomēr nedrīkst ļauties sevi kā garīgu būtni, kā talantu iznīcināt — tā šobrīd jau atkal ir politiska cīņa.

Sarunu pierakstījusi
ILZE TRUMPE

GRĀMATAS

Atspulgi

Nora Valtere. *Atspulgi. Apceres par trimdas grāmatām.* // Mežābele, Itakā, ASV; 1992

"Atspulgi" ir ASV dzīvojušās trimdas literatūrkritiķes Noras Valteres literatūrkritisku rakstu un apceru krājums. Tas aptver pāri par simt laika posmā no 1966. līdz 1990. gadam tapušo darbu, līdz ar to sniedzot lasītājam plašu ieskatu mūsu trimdas literatūrā. Grāmatas ievadā — Noras Valteres meitas Airas Bungas informatīvs materiāls par savu māti un viņas darbību trimdas literatūras kritikā.

Nora Valtere (dzim. Dzelzkalne) dzimusi 1910. gada 8. februārī Rīgā, mirusi 1990. gada 15. decembrī Ņujorkā. Ar latviešu literatūru saistīts viss viņas mūžs. 1938. gadā N. Valtere beigusi LU baltu filoloģijas nodaļu, strādājusi par latviešu valodas skolotāju N. Draudziņas ģimnāzijā Rīgā, pēc tam arī Švarcenbekas bēgu nometnē Vācijā un Bruklinas latviešu vidusskolā ASV. Uz turieni ģimene pārcēlusies 1952. gadā. Ilgus gadus Nora Valtere bijusi apgāda "Grāmatu Draugs" korektore (1967—1985).

Trīsdesmitajos gados Latvijā N. Valtere arī pati pievērsusies literārajai jaunradei, sarakstot vairākas ludziņas skolu vajadzībām. Divas no tām — "Zelta zivs" (1934) un "Brīnumbulta" (1936) ar N. Dzelzkalnes vārdu izdotas Valtera un Rapas apgādā. Šādus darbus autore turpinājusi rakstīt arī Vācijā un ASV, tie uzvesti latviešu skolās. Bērnu žurnālā

Ko iegūstam atskatoties

Nora Valtere, "ATSPULGI", apceres par trimdas grāmatām.
"Mežābele", 1992, 384 lp., Maijas Veinbergas-Hinkles vāks un grafiskā apdare, Airas Bungas ievads.

Ilgo, svešumā dzīvoto gadu pieņemuma apmēri latviešu literatūrai visai uzskatāmi parādās grāmatās, kurās sakopotas apceres par izdotajiem darbiem. Ļoti plašs bija Jāņa Rudziša recenziju klāsts viņa "Rakstos", ko Ofēlijas Sproģeres sakārtotumā 1977. gadā izdeva apgāds "Ziemeļblāzma". Tani blakus vispārējiem rakstiem par literatūru ir ievietotas vairāk nekā 400 recenzijas par trimdā tapušajām grāmatām.

Otrs plašākais šāda veida krājums, Noras Valteres "Atspulgi", tagad iznācis "Mežābeles" apgādā. Tani sastopamies ar 65 autoru 113 grāmatām, ko izdevuši vairāk nekā ducis trimdas apgādu. Vērtējumi sakārtoti uzrakstīšanas sekā. Pirmais tapis 1966. g. decembrī, pēdējais — 1990. g. 15. decembrī, — autorenes nāves dienā; tāpat aptverts vairāk nekā divdesmit gadu ilgs laika posms. Valtere apcerējusi kā prozas, tā dzejas darbus, arī atsevišķus vispārējus literatūru un valodu skarošus krājumus. Viņas recenzijas lasītāju iepazīstina kā ar rakstniekiem, senioriem, (piem., Aistars), tā ar dzejniecēm, kas pieder pie trimdas literatūras jaunākā gala (piem., I. Kleinberga, B. Kaugara, S. Runģe, Z. Aistara).

Šādu recenziju krājumu nozīmi noteic vairāki faktori. Tie, vispirms ir vienkop savākts atskats uz padarīto. Pašreiz, kamēr jauna latviešu literatūras vēsture tikai vēl top, tie var aizstāt literatūras vēsturi. Tie var palīdzēt neziņas plaisas pārvarēšanā, kas pagaidām vēl arvien eksistē abu latviešu literatūras zaru (trimdā un Latvijā) starpā, tie pa ļaunajai sniedz atbildi uz jautājumu: "Ko mēs zinām par viņiem, ko viņi zina par mums?" Tieši zināšana par notikumiem trimdas literatūrā līdz šim Latvijā bijusi minimāla. Cenšoties lielā steigā robus aizpildīt, cenšoties visu uzreiz iepazīt, turklāt ļoti nepārzinot trimdas dzīves īpatnības, reizēm Latvijā var rasties greizi secinājumi, vai iebildumi nevieta. Tāpēc svarīgi iepazīties ar tiem vērtējumiem, kas tapuši, sīki pazīstot vidi, kurā tie radušies, jo visi literārie darbi, kā vairākkārt aizrāda Valtere, arvien ir vairāk vai mazāk saistīti ar savu laiku un telpu.

Šādi kopojumi arvien noderēs par salīdzināmo materiālu tiem, kas darbojas literatūrzinātnes vai literatūrvēstures laukā.

Saurākā apjomā Valteres krājumā rodam atziņas, kas visai spilgti raksturo viena vai otra atsevišķa rakstnieka īpatnības. It sevišķi tas sakāms par gadījumiem, kur recenzente atkārtoti pieskārusies viena un tā paša autora devumam. Tad veidojies vesels autora portrets. Vistuvākie pašai Valterei, liekas, bijuši T. Zeltiņš un I.

Gubiņa, jo par tiem viņa ar diezgan manāmām simpatijām rakstījusi visvairāk. Lai arī, kā jau minēts, recenzijas grāmatā kārtotas to rakstīšanas sekā, satura rādītājs ļauj uzskirt un izlasīt visas par vienu autoru tapušās vienkopas.

Citu grupējumu ar satura rādītāja palīdzību var veidot, izraugot lasīšanai, ko autore, piem., rakstījusi par trimdas dzejnieču devumu. Tad atklājas viņu darbos skartās tematikas atšķirības (piem., Kl. Zāles vai H. Kraujas reliģiozitāte pretstatā B. Bičoles gandrīz pagāniskajai dzīvības spēka pielūgšanai) vai viena un tā paša temata atšķirīga traktēšana dažādu dzejnieču darbos (piem., Dreimanis, Kaugaras, Kleinbergas pieeja dzīvības tematikai).

Trimdas dzejnieces Valterei, liekas, ir bijušas īpaši tuvas. Par viņu darbiem recenzente rakstījusi ar lielu iekļautību. Varētu vienīgi iebilst pret viņas mazliet par biežu lietoto raksturotājepitetu "skaists".

Visumā Valtere lūkojusi ar gaišu labestību uztvert katra literārā darba, katra autora spilgtākās iezīmes. Reizēm viņa arī nebaidās pateikt savus iebildumus pret visu cienītām autoritātēm. Viņa gan to dara saudzīgi, piemērinot "manuprāt" vai "manā izpratnē". Tā, piem., izlasot Valteres vērtējumu par Z. Mauriņas un P. Jēger-Freimanes darbiem, atklājas abu šo rakstnieču zināma gara radniecība, kas izpaudusies īpašībā, kuru parasti nemēdz pieminēt, proti, viņu abu egoisma tendencēs.

Citādas asociācijas turpretī uzplaiksnī, izlasot Valteres piezīmes par I. Šķipsnas darbiem, kad viņa norāda uz Šķipsnas pievēršanos fainomeniem, kas ir "kaut kur vidū starp ārējās, objektīvās pasaules un lietu īstenību un tīrām iedomām un sapņiem" (209.). To izlasot, ienāk prātā cita rakstniece — D. Šķēle, kuras darbos pamirdz līdzīga tematika. Zinot, ka abas rakstniece ir vienas dzimtas celma, uzzib jautājums: vai pasaules uztvere paslēpta jau genos?

Kad visas recenzijas izlasītas, ir radušās dažas īpašas atziņas. Nav neviena autora, kas savos darbos nebūtu pieskāries dzimtenes zaudējuma, dzimtenes ilgū vai trimdas dzīves īpatnību tematikai. Ja arī mēdzam žēloties, ka mums nav vienas lielas "trimdas augstās dziesmas", tad viss svešumā uz-

rakstītais, kopā salikts, ir izteikts liecinājums ilgo, pasaulē pavadīto gadu pārdzīvojumam.

Skumji top, atskārsto, ka trimdas jauno paaudžu pirmie dzejoļu krājumi, recenzentes atzinīgi vērtēti, diemžēl, palikuši viņu vienīgie. Tā ir trimdas dzīves rūgtā cena, kad uzrakstītais acīm redzot palicis bez atbalss.

Recenzente brīnīties norādījusi, ka maz rakstīta isā proza, un jautā: kādēļ? Kā mēdz paskaidrot izdevēji, publika labprātāk taujājusi pēc biežiem romāniem, uzskatīdama īsprozu par vieglu paniekošanos. Ilga laika perspektīvā tā varbūt nav bijusi laimīga izšķiršanās, jo modernās dzīves steigā un uzmanības koeficientam sarūkot, ātri apgūstamu, īsu darbu lasīšana būtu lasītājus ilgāk paturējusi pie latviešu grāmatas.

Izdevums patīkams ar to, ka tani ļoti maz korektore nepamanītu iespiedumkļūdu, pašreiz latviešu iespīestā vārda lielais posts. Valodas zinā varētu aizrādīt uz kādu kuriozitāti, proti, kopības vārda "dzeja" lietošanu vienkārša sugas vārda "dzejolis" vietā. Sākuma apcerēs recenzente pati krit šai grēkā, bet 346. lappusē viņa aizrāda, ka šie divi jēdzieni būtu šķirami. Ne visai laimīgs ir arī viņas norādījums svešvārdu "kūrorts" latviskot par "kūrvieta", jo ar to latviskota tikai viena vārda viena puse.

Visumā ļoti labā latviešu valodā uzrakstītās Noras Valteres recenzijas bieži lasāmas kā poētiskas esejas par literatūru. Jāpateicas autore meitai Airai Bungai un izdevējai Maijai Hinklei par šīs grāmatas nogādāšanu pie lasītājiem.

VALIJA RUNĢE